

SOCIAAL VEILIG

► Veel gemeentes staan voor de opgave om bestaande woonwijken up-to-date te brengen, denk aan de 40 krachtwijken. Veiligheid is hierbij, naast bijvoorbeeld integratie en woningkwaliteit, een belangrijk aandachtspunt. Hoe maak je dergelijke wijken sociaal veilig en hoe beheer je ze op dat punt? Vuistregels en een set maatregelen bieden houvast.

Sociale veiligheid gaat enerzijds over werkelijk voorkomende criminaliteit (objectief) en anderzijds over gevoelens van onveiligheid (subjectief). Het eerste is 'hard' te maken, bijvoorbeeld aan de hand van politie-cijfers. Veiligheidsbeleving is echter subjectief, vaak irrationeel en sterk persoonsgebonden. Een negatieve beleving kan worden opgeroepen door rondhangende jongeren, winkels met een 'duistere' achtergrond, zoals belwinkels, of door een naargeestige openbare ruimte of een totaal gebrek aan sociale cohesie ('ik ken hier niemand en niemand kent mij').

'Veiligheid begint bij voorkomen'

In het 'Actieplan Krachtwijken' wordt gesteld dat, op basis van de rode draden die op het gebied van onleefbaarheid en onveiligheid in de verschillende wijken geconstateerd worden, BZK en Justitie hun inzet zullen bepalen. Hierbij is het programma 'Veiligheid begint bij voorkomen' het kader. Dit programma sluit mooi aan bij de insteek van sociaal veilig ontwerpen, in het Engels aangeduid als Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED).

Criminaliteit voorkomen

CPTED komt uit Noord-Amerika en ontstond begin jaren '60, met de focus op woningbouwprojecten. Ge-

dragswetenschapper Ray Jeffrey gebruikte in 1971 voor het eerste de term CPTED in een boek dat onder andere inging op de inrichting van de fysieke omgeving om criminaliteit te voorkomen.

Sinds die tijd is er, ook in ons land, veel veranderd. In de jaren '80 was Veilig Ontwerp en Beheer in Nederland regelmatig uitgangspunt in het beleid. Het handboek 'Sociale veiligheid en gebouwde omgeving' uit 1991 speelde een belangrijke rol.

De aandacht lijkt sinds de jaren '90 echter te verschuiven van preventie naar dadergerichte aanpak en repressie. Met als panacee de techniek, zoals camerasystemen.

In praktijk blijkt echter dat door het goed ontwerpen en beheren van een ruimte veel ellende kan worden voorkomen. Helaas lijken veel stedenbouwkundigen, architecten en landschapsarchitecten nog steeds geen goed idee te hebben hoe ze in een veranderende maatschappij de kwaliteit, gebruiksvriendelijkheid en geborgenheid van bewoners en gebruikers van toekomstige leef- en werkomgevingen kunnen garanderen. Ook nu nog worden woonomgevingen ontworpen die verloedering in de hand werken en onveiligheidsgevoelens op gaan leveren. Door bijvoorbeeld kolonisatie van pleinen door jongeren.

Spiegel voorhouden

In 2008 besloot de Stichting Veilig Ontwerp en Beheer (SVOB) dat vakgenoten uit de ontwerpende disciplines hun beherende collega's en andere belangenpartijen een spiegel voorgehouden moest worden. Onder auspiciën van SVOB is een nieuw handboek samengesteld, een naslagwerk voor stedenbouwkundigen, planologen en architecten, dat ook beleidsadviseurs op het snijvlak van fysiek en sociaal een handreiking biedt. Diverse methodieken en instrumenten passen de revue, aangevuld met twintig best practices en voorbeelden uit het hele land.

Vier vuistregels

Centraal in het handboek staan vier vuistregels om een sociaal veilige leefomgeving te ontwerpen:

- **Zichtbaarheid.** De omgeving moet je kunnen overzien en je moet het gevoel hebben dat andere aanwezigen jou kunnen zien. In monofunctionele gebieden (slaapwijken of industrieterreinen) is dat niet altijd het geval. Zogenaamde 'sociale ogen' en goede verlichting waarborgen veilige routes, vooral in de avonduren.
- **Toegankelijkheid.** Bij toegankelijkheid is een duidelijke routing met goede oriëntatiemogelijkheden belangrijk voor een positieve beleving. Het gebied moet voor zijn gebruikers goed toegankelijk zijn, maar de toegankelijkheid moet, indien nodig, bij ongewenst gebruik, ook kunnen worden beperkt. Tevens is een goede bereikbaarheid voor politie en andere hulpdiensten van groot belang.
- **Eenduidigheid.** Eenduidigheid betekent dat zowel voor bezoekers als voor beheerders duidelijk dient te zijn welke status een gebied heeft (privé, semi-openbaar of openbaar), waar het voor bedoeld is (functioneel) en wie voor het beheer

ONTWERPEN

Auteur: **Kyra Kuitert**

1. Y-tram, halte Rietveldpark. De omgeving moet je kunnen overzien en je moet het gevoel hebben dat andere aanwezigen jou kunnen zien.
2. Door aantrekkelijke nieuwe laagbouw aan de bestaande flat toe te voegen wordt meer dynamiek gecreëerd, evenals meer informeel toezicht.
3. Nieuwe woningen boven winkels zorgen voor meer sociale ogen (informeel toezicht) op dit winkelgebied in Alphen aan den Rijn.
4. Door jongeren al in een vroeg stadium te betrekken bij de herinrichting van hun buurt wordt op langere termijn op de beheerkosten bespaart.

verantwoordelijk is. De vele semi-openbare ruimten die in een stedelijk gebied voorkomen, kunnen onduidelijkheid in beheer en gebruik opleveren.

- **Aantrekkelijkheid.** Aantrekkelijkheid tenslotte draait om schoon en heel, en om plezierige materialen en kleuren, om menselijke schaalverhoudingen en om aangename verlichting. Belangrijk is ook dat de openbare ruimte voor meerdere doelgroepen aantrekkelijk is en dat er, bij veranderende wensen van de gebruikers, genoeg flexibiliteit in het ontwerp zit om daarop te kunnen reageren.

Van analyse naar maatregelen

Het proces van stedelijke gebiedsontwikkeling wordt sterk bepaald door een aantal factoren. Zo is de context zeer bepalend voor de wijze van ingrijpen, evenals de verschillende actoren, met elk hun rollen en belangen. Sociaal veilig ontwerpen begint dan ook altijd met een analyse van de huidige situatie aan de hand van bovenstaande vuistregels. Daarnaast wordt zoveel mogelijk informatie ingewonnen bij de verschillende stakeholders, denk aan politie, wijkcoör-

dinatoren, wethouders, schooldirecteuren, sportverenigingen, ambtenaren, ontwerpers en beheerders. Vervolgens worden de plannen voor een gebied getoetst. Aansluitend volgt een advies met alternatieven en maatregelen op het gebied van Inrichting, Beheer, Organisatie of Communicatie. Deze zogenaamde IBOC-reeks moet integraal bijdragen aan de sociale veiligheid in een ontwikkelingsgebied.

Veiligheidseffectrapportage

In Nederland bestaat een aantal effectieve instrumenten zoals het Politiekeurmerk Veilig Wonen® met een pakket van eisen waaraan bestaande en nieuwe wijken en gebouwen moeten voldoen. De Veiligheidseffectrapportage (VER) is, in tegenstelling tot de Milieueffectrapportage, een vrijwillige 'tool'. Het doel van de VER is om in een transparant proces met alle bij een project betrokken (publieke en private) partijen te inventariseren welke veiligheidsrisico's en problemen er kleven aan een plan en vervolgens te bepalen hoe deze voorkomen of opgelost kunnen worden. De VER kan op verschillende niveaus en op verschillende ma-

nieren worden gebruikt: bij het maken van een locatiekeuze, het aanleggen van infrastructuur, het bepalen van de inrichting van een gebied of het vaststellen van het ontwerp en beheer van een gebouw.

Veiligheidsrisico's inschatten

De nieuwe wijk Stadsoevers is een mooi voorbeeld van een stedelijk ontwikkelingsgebied. Op een voormalig industrieterrein aan de 'andere' kant van het station van Roosendaal komen honderden woningen, een stadskantoor, onderwijsvoorzieningen en veel water en openbaar groen. Door een breed opgezette werkgroep is voor dit project een VER gemaakt. Uit analyse aan de hand van de vuistregels bleek onder andere dat de verbinding met de rest van de stad niet optimaal was (toegankelijkheid), dat de entrees van de nieuwe wijk niet fraai waren (aantrekkelijkheid), dat de relatie tussen het bestaande voetbalstadion en de nieuwe wijk onhelder was (eenduidigheid) en dat de looplijnen vanaf het stadion de wijk in onveilig waren (zichtbaarheid). Er is een breed pakket aan maatregelen voorgesteld, zoals een kruispunt en spoorovergang anders vormgeven, bomen planten bij de parkeerplaats bij het stadion en kunst bij de entrees van de wijk (inrichting). Een beheermaatregel was om een kiosk met beheerder op de parkeerplaats van het stadion te zetten die tegelijkertijd de omgeving schoonhoudt en toezicht houdt. Een voorgestelde maatregel op het gebied van organisatie was om de geplande voetgangersspasserel over het spoor 's nachts af te sluiten en op het gebied van communicatie om duidelijk te maken dat voetbalfans niet met hun auto's de wijk in mogen.

Conclusie

In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat stedelijke gebiedsontwikkeling een optimalisatieproces is vanuit drie verschillende invalshoeken: ruimtelijke kwaliteit, de marktkwaliteit en de middelen (geld, grond, kennis, et cetera). Sociaal veilig ontwerpen kan een belangrijke rol spelen bij zowel de ruimtelijke kwaliteit (belevingswaarde, gebruikswaarde en toekomstwaarde) als marktkwaliteit: beantwoordt dit gebied aan de wensen en eisen van de (toekomstige) gebruikers? ◀

Kyra Kuitert is senior adviseur Sociaal Veilig Ontwerp en Beheer bij DSP-groep.

Fysieke toegangsbeperking Mariaplaats Utrecht.